

OSMANLI ORMANCILIGINDA TEKNİK ELEMAN YETİŞTİRME ÇABASI: ISLAHIYE ORMAN AMELİYAT MEKTEBİ (1917-1919)

Erhan KILIÇ

Orman Genel Müdürlüğü, Ankara, Türkiye

Sorumlu yazar: erhankilic@ogm.gov.tr

Erhan KILIÇ: <https://orcid.org/0000-0002-3268-5038>

Please cite this article as: Kılıç, E. (2022) Osmanlı ormancılığında Teknik eleman yetiştirme çabası: Islahiye Orman Ameliyat Mektebi (1917-1919), *Turkish Journal of Forest Science*, 6(2), 615-628.

ESER BİLGİSİ / ARTICLE INFO

Derleme / Review

Geliş 22 Ağustos 2022 / Received 22 August 2022

Düzeltilmelerin gelişi 10 Ekim 2022 / Received in revised form 10 October 2022

Kabul 11 Ekim 2022 / Accepted 11 October 2022

Yayımlanma 31 Ekim 2022 / Published online 31 October 2022

ÖZET: Osmanlı Devleti'nde modern ormancılık eğitimi 1858 yılında başlamıştır. Orman Mektebi'nden mezun olanlar ağırlıklı olarak keşif ve üretim işlerinde görev almıştır. Orman mektebinin sınırlı sayıda mezun vermesi, orman idaresinin yerelde tam olarak teşkilatlanamaması ve koruma hizmetlerinin yetersiz kalması nedeniyle teknik ormancılık faaliyetleri sürekli ötelenmiştir. Orman Mektebi'nin açılışından yaklaşık 50 yıl sonra Hoca Ali Rıza Efendi ormanlarda bakım, imar ve ağaçlandırma yapacak uygulayıcı (ameli) eleman yetiştirilmesini gündeme getirmiştir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Orman Müşaviri olarak görev yapan Veith bu fikri desteklemiştir. Böylece ilki 1915 yılında Hendek'te ikincisi 1917 yılında Islahiye'de Orman Ameliyat Mektebi açılmıştır. Ancak savaşın getirdiği zorluklar eğitim faaliyetlerini olumsuz etkilemiştir. Hendek Orman Ameliyat Mektebi önce Adapazarı'na sonra Beykoz'a taşınmıştır. Islahiye Orman Ameliyat Mektebi ise önce Adana'ya sonra Beykoz'a nakledilmiştir. Islahiye Orman Ameliyat Mektebine iki dönemde toplam 60 civarında talebe başvurduğu halde sadece 15 talebe mezun olmuştur. Ancak bu mekteplerden mezun olanların azlığı veya çokluğundan ziyade uygulamaya geçilmiş olması önemlidir. Cumhuriyet Dönemi'nde orman tekniker okulları bu tecrübeyle kurulmuştur. Mühendis muavini ve orman teknikerleri Türkiye ormancılığına büyük katkı sağlamıştır.

Anahtar kelimeler: Islahiye, ormancılık tarihi, orman ameliyat mektebi

AN EFFORT TO TRAIN TECHNICAL PERSONNEL IN OTTOMAN FORESTRY: ISLAHIYE FOREST SURGERY SCHOOL (1917-1919)

Modern forestry education in the Ottoman Empire began in 1858. Graduates of the Forestry School mainly worked in exploration and production jobs. Technical forestry activities have been constantly postponed due to the limited number of graduates of the forestry school, the inability of the forest administration to fully organize locally, and the inadequacy of conservation services. About 50 years after the opening of the Forestry School, Hoca Ali Rıza

Efendi brought up the issue of raising practitioner (ameli) personnel who will carry out maintenance, zoning, and afforestation in forests. Veith, who served as a Forestry Consultant during the First World War, supported this idea. Thus, the first one was opened in Hendek in 1915 and the second one was opened in Islahiye in 1917. However, the difficulties brought by the war negatively affected educational activities. Hendek Forest Surgery School was moved first to Adapazarı and then to Beykoz. Islahiye Forest Surgery School was transferred first to Adana and then to Beykoz. Although a total of about 60 students applied to Islahiye Forest Surgery School in two semesters, only 15 students graduated. However, it does not matter whether the number of graduates of these schools is more or less. The important thing is that it has been implemented. Forest technician schools were established with this experience in the Republican Period. Assistant engineers and forest technicians have made a great contribution to forestry in Turkey.

Keywords: Islahiye, history of forestry, school of forestry surgery

GİRİŞ

Türkiye’de ormancılık eğitimi Fransız ormancıların öncülüğünde 1858 yılında başlamıştır (Akgür, 1974). Orman mektebinden mezun olan efendiler Fransız uzmanlarla birlikte ormanların keşfinde görevlendirilmiştir. Bu çalışmaların temel amacı ormanlardan yüksek gelir elde edecek şekilde kesim ve üretim yapabilmektir. Böyle bir amacın planlandığı bir ortamda imar, bakım ve gençleştirme gibi temel ormancılık tekniklerinin uygulanması pek dikkate alınmamıştır. Fransız uzman Bricogne 1866 yılında İstanbul Belgrad Ormanı’nda gençleştirme çalışmaları yapmış ancak başarılı olamamıştır (Vural, 1940). Orman Mektebinin sınırlı sayıda mezun vermesi, orman idaresinin yerelde tam olarak teşkilatlanamaması ve koruma hizmetlerinin yetersiz kalması nedeniyle teknik ormancılık faaliyetleri sürekli ötelenmiştir. Ancak yapılması lazım gelen bu çalışmaların sürekli ertelenmesi, ormanların hızla bozulmasına neden olmuştur. Orman Mektebi Alisi Müdürü ve aynı zamanda Orman Umum Müdürü olan Hoca Ali Rıza Efendi, vasfı bozulmuş ormanları iyileştirmek, orman içinde ve dışında açık alanlarda ağaçlandırma yapılması için teknik eleman yetiştirilmesini teklif etmiştir (Kutluk & Yund, 1949). Bu kapsamda 1913 yılında 13 maddelik Orman Ameliyat Mektebi Nizannamesi yayımlanmıştır (Düster, 1913). Dönemin siyasi ve ekonomik şartları gereği eğitime hemen başlanamamıştır. Hükümet 1914 yılı bütçesine Orman Ameliyat Mektebi için 20.000 lira ödenek tahsis edebilmiştir.

Bu dönemde ormanların yönetimiyle ilgili başka bir gelişme yaşanmıştır. Osmanlı Jandarma Teşkilatını yeniden yapılandırılmakla görevli Fransız Binbaşı Sarrou, güvenlik açısından ormanların jandarma tarafından korunmasının gerektiğini vurgulamıştır. Bunun üzerine Orman Ameliyat Mektebi için ayrılan ödenek yeni kurulacak Orman Jandarma Bekçi Mektebine aktarılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte Binbaşı Sarrou zorunlu olarak ülkesine dönmüş, bekçi mektebindeki talebeler askere alınmış, ve mektep bir yılını bile doldurmadan kapatılmıştır (Kılıç, 2020).

Aynı yıl Alman asıllı Avusturyalı Hermann Veith Orman Müşaviri olarak göreve başlamıştır. Veith, Osmanlı ormancılığını tetkik için Karadeniz ve Akdeniz bölgelerinde incelemelerde bulunmuştur. Geziler sonucunda Veith gözlemlerini rapor haline getirmiş ve her iki bölgede teknik kadronun güçlendirilmesini istemiştir. Böylece açılma arifesinde ödeneğini orman jandarma bekçi mektebine kaptıran Orman Ameliyat Mektebi tekrar gündeme gelmiştir (Kılıç, 2020). Gerekli hazırlıklar tamamlandıktan sonra 1915 yılı içerisinde Adapazarı Hendek’te ilk

Orman Ameliyat Mektebinin açılmasına karar verilmiştir. Ekim ayı içerisinde gazeteler aracılığıyla mektebe sınavla talebe alınacağı duyurusu yapılmıştır. İlanda mektepten mezun olanların 500 kuruş maaş ile işe başlayacağını ve ilerde maaşın 1.000 kuruşa kadar çıkabileceğini vurgulayarak gerekli şartları taşıyan adayların Kasım ayı başında sınava alınacağı bildirilmiştir (Tanin, 1915).

Yatılı olarak yapılacak eğitimler 10 ay devam edecek, her sene 10 talebe ücretsiz ve 5 talebe ise ücretli kabul edilecekti. Ancak ücretsiz okuyan talebeler Ticaret ve Ziraat Nezareti'nin atayacağı yerde, en az 5 sene hizmet etmeye mecburdu. Aksi takdirde barınma ve eğitim ücretlerinin tamamını, ya kendisi veya kefilî ödemek zorundaydı (BOA.T.553/579). Ayrıca özel orman sahipleri ile koru veya baltalığa sahip köylüler, kendi ormanlarında imar çalışması yapacak talebeleri varsa bunlar da mektebe ön kayıt yaptırma hakkına sahipti. Bu talebeler sınavı geçmek şartıyla gündüz, yatısız ve ücretsiz olarak mektebe kayıt olabilecekti. Mektebe kabul edilecek talebeler, en az 16 yaşında ve 19 yaşından gün almamış, arazide çalışacak engeli bulunmayan, adli sicili temiz olanların arasından ve aşı, sağlık raporu vb. özel şartlara sahip kişilerden seçilecekti. Eğitim seviyesi yüksek olanların öncelikli olarak tercih edileceği vurgulanmıştır. Başvurular, maarif müdürü, orman müdürü ve mektep müdüründen oluşan komisyon tarafından değerlendirilip Türkçe, matematik, geometri, tarih ve coğrafya derslerinden yazılı sınavla alınacağı bildirilmiştir (Anonim,1911).

Adapazarı Hendek'te 1915 yılında açılan ilk Orman Ameliyat Mektebinde eğitimler genel dersler ve meslek dersleri olarak iki başlıkta teorik ve uygulamalı olarak yapılmıştır. Genel dersler matematik, arazi ölçümü, hacim bilgisi, ormanda yetişen ağaçların özellikleri ve toprak bilgisi olarak verilmiştir. Müfredatta jeoloji, tohum bilgisi, fidan bilgisi ve fidanlık, ağaçlandırma bilgisi, orman bakımı gibi dersler meslek dersleri olarak yer almıştır (Yiğitoğlu, 1934a).

Hendek Orman Ameliyat Mektebinin eğitime başlamasından iki yıl sonra ormanlarının büyüklüğü ve önemi göz önüne alınarak Adana'da benzer bir mektep açılmasına karar verilmiştir. Orman Umum Müdürü Mehmet Tefvik Bey, yer seçimi ve mektebin eğitime başlayabilmesi için yakın çalışma arkadaşı Muamelat Müfettişi Süleyman Bey'i 4 Temmuz 1917 tarihinde Adana'ya görevlendirmiştir. Mektep için Birinci Dünya Savaşı sonrası darüleytam idaresine tahsis edilmiş Adana Vilayeti Cebel-i Bereket (Osmaniye) Sancağı Islahiye Nahiyesi Şeyhli (Esenler) Köyü'ndeki Fransız ruhban okul binası¹ önerilmiştir. 18 Temmuz 1917 tarihinde Şeyhli köyüne gelen Süleyman Bey² yaptığı incelemede mevcut binanın ve bulunduğu konumun ormancılık eğitimine uygun olduğunu telgrafla İstanbul'a bildirmiştir (BOA.ŞD.1268/12).

Ancak eğitimler bu binalarda geçici olarak yapılıyordu. Asıl amaç en kısa sürede eğitimin kendi binasında yapmaktır. Bu bağlamda 50 yıllığına özel sektöre ihale edilen Bolu-Kastamonu ormanlarının mukavelenamesine konuyla ilgili madde³ eklenmiştir (Kutluk, 1948).

Bu çalışmada, ormancılık faaliyetlerini "ameli" yani uygulamalı olarak yapacak teknik elemanların yetiştirilmesi için kurulun Islahiye Orman Ameliyat Mektebi ele alınmıştır.

¹ Şeyhli köyünde Fransız Trappistes rahiplerince 1886 yılında ziraat mektebi açılmıştır (Mutlu, 2005). İlerleyen yıllarda rahiplerin köyde kurdukları tesis sayısı artmıştır. Osmanlı Hükümeti ile Fransız Hükümeti arasında 18 Aralık 1913 tarihinde yapılan anlaşma metninde Şeyhli köyünde 1 manastır, 1 şapel, 1 dispanser, 1 ziraat mektebi ile kız ve erkek mektebi olduğu yazılmıştır (BOA.HR.HMŞ.İŞO.144/3).

² Esenler köyünde ikamet eden Bekir Çelik ile yapılan sözlü görüşmede, köyde okul açmak için İstanbul'dan iki memur geldiğini Osmanlı Ordusunda görevli büyük amcasından duyduğunu beyan etmiştir.

³ Mukavelenamenin 21.maddesinin 4.bendi.

Mektebin kuruluşu, eğitim döneminde yaşadığı zorluklar, kapanma süreci ve ülke ormancılığına katkısı incelenmiştir.

Mektebin Açılma Sürecinde Yaşanan Sıkıntılar

Adana Valiliği Orman Ameliyat Mektebinin eğitime başlayabilmesi için Şeyhli Darüleytam Müdürlüğüne tebligat göndermiştir. Tebligatta acilen binanın boşaltılıp kendilerine en yakın olan Akbez Darüleytamına taşınmaları istenmiştir. Ancak Şeyhli Darüleytam Müdürü emri uygulamak yerine Darüleytam Umum Müdürlüğüne yazı yazarak taşınmak istemediklerini bildirmiştir. Beklenmedik bu gelişme kurumlar arasında krize neden olmuştur. Darüleytam Umum Müdürlüğü, Maarif Nezaretine ve Sadaret Makamına birer yazı yazarak boşaltma işleminin durdurulmasını talep etmiştir. Fransız ruhban okulunun mevcut mal, mülk ve gelirlerinin yönetimi kendilerinde olduğundan yapılan muamelenin haksız ve kanunsuz olduğunu iddia etmiştir⁴. Maarif Nezareti ise çevrede bulunan darüleytamların nüfuslarının kalabalık olduğundan bahisle şehit çocuklarının perişan olacağını bildirmiş ve Orman Ameliyat Mektebi için başka bir yere bakılması istenmiştir (BOA.MF.MKT.1229/130).

Ticaret ve Ziraat Nezareti, 24 Eylül 1917 tarihinde Maarif Nezaretine gönderdiği yazısında Adana Valiliği tarafından yapılan incelemede Şeyhli Darüleytamı'nda 50, Dört Yol Darüleytamı'nda 15 ve Akbez Darüleytamı'nda 25 şehit çocuğu barındığından bahisle söylenenlerin aksinde civar darüleytamlarda yer sıkıntısının olmadığını bildirmiştir (Şekil 1). Şeyhli civarında bulunan ormanların ormancılık eğitimine uygun olması sebebiyle başka bir yerin seçilmesinin şimdilik mümkün olmadığını ileri bir zamanda orman mektebinin binasını tamamlanması halinde binanın iade edilebileceği vurgulanmıştır (BOA.MF.MKT.1229/130).

Şekil 1. Darüleytamların bulunduğu yerler (Google Harita)

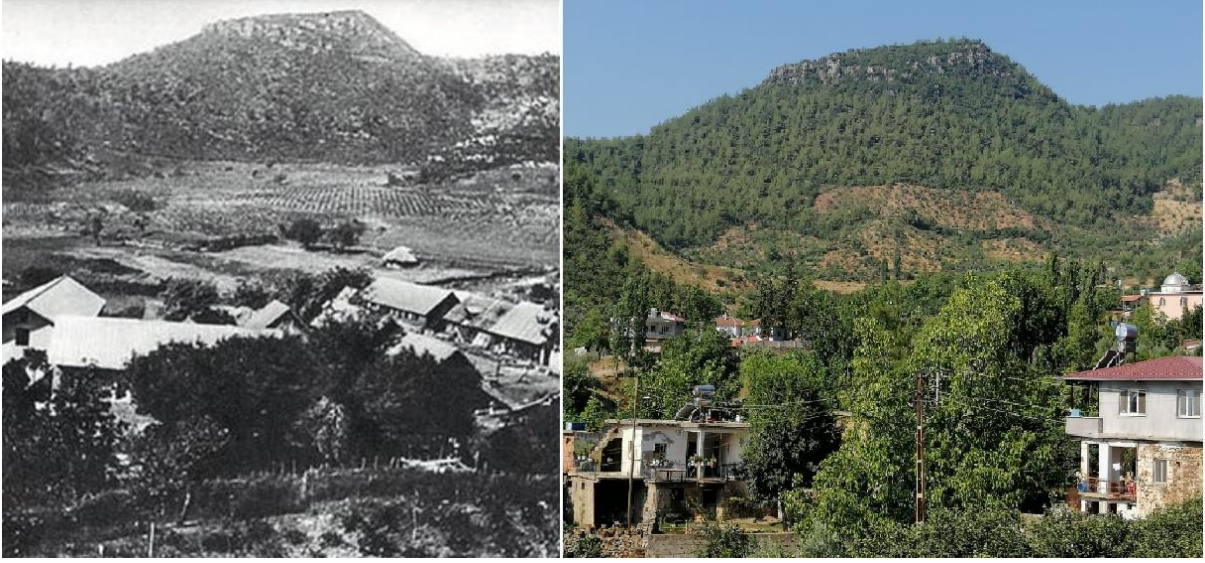
⁴ Şeyhli Darüleytam Müdürlüğü, 1916 yılında aşar vergisini ödemediği tarladaki mahsulü kaldırmamasından dolayı soruşturma geçirmiştir. Hasat edilmiş 2700 kg buğday, 520 kg arpa, 125 kg nohut ve 56 kg mercimeği tarladan kaldırması üzerine ihtiyaçlarının temini için bile olsa aşar vergisinden muafiyetinin mümkün olmadığını bildirilmiştir. Bu sebeple kusuru görülen memurlar hakkında kovuşturma ve rayice göre bedelinin ödenmesi istenmiştir (BOA.MF.MKT.1230/111).

Bu yazışmalar sonrasında talebeler civar darüleytamlara yerleştirilmiştir. Ancak buna rağmen binanın teslim işlemi gerçekleşmeyince 27 Eylül 1917 tarihinde Islahiye Kaymakamı, müfettiş Süleyman Bey (Şekil2) , jandarma kumandanı, mal müdürü, vilayet orman müfettişi, orman kolcuları, yeteri miktarda jandarma ve köylülerden oluşan kalabalık bir heyet binayı teslim almak için harekete geçmiştir (BOA.MF.MKT.1229/130).

Şekil 2. Muamelat Müfettişi Süleyman Bey (Bozüyük Şehir Müzesi Arşivi)

İlçe Kaymakamı sözlü ve yazılı olarak binanın teslim edilmesini, aksi takdirde cebren binaya gireceklerini söylemiştir. Darüleytam idaresi ise yapılacak bazı tarımsal işlerin yarıda kaldığını, tüccara karşı bazı taahhütlerinin olduğunu ve görevlerine son verilen müstahdemlerin ücretlerini ödenmesi gibi acil işlerin varlığını gerekçe göstererek müsaade istemiştir. Ancak heyet tarafından bu talep kabul edilmemiştir. Darüleytam idaresi kapıların kırılmaması ve eşyaların zarar görmemesi için binanın anahtarlarını teslim etmiştir. Darüleytam idaresinin iddiasına göre tam bu sırada Süleyman Bey'in başını ve parmağını sallayarak "Burası artık ormanındır binaenaleyh başkalarının derhal buradan savuşmaları lazımdır!" şeklinde onları tahkir etmiştir. Heyet, ruhban okuluna ait mevcut eşyayı bir depoya, darüleytama ait eşyayı ise başka bir depoya yerleştirdikten sonra darüleytam idaresinin binayı terk etmesini istemiştir (BOA.MF.MKT.1229/130).

Şekil 3. Fransız ruhbanlarına ait binalar ile aynı yerin bugünkü durumunu (Bank & Neubert-Yunus Savcı Arşivi)

Şeyhli Darüleytam Müdürü 28 Eylül 1917 tarihinde Maarif Nezaretine yazdığı yazıda olayı şu şekilde aktarmıştır:

“Bu meselede şahsiyetimiz son derece şiddetli bir şekilde adeta kasten tahkir edildi ve zarar ise devam ediyor. Bağlar tamamen mahvoldu ve arılar döküldü. Mektebe en az iki yüz lira bir gelir temin edecek olan rakı imbiği müstecirleri eşyalarını bıraktılar. Şimdiye kadar çıkan rakının darüleytama ait yüzde altı hakkına el konuldu. Eşyanın birçoğu kırıldı, Akbez'e nakil edilen yataklar yollarda parçalandı. Talebe cidden acınacak bir mahiyette Akbez'de dolaşılıyor. Hulasa meydan gelen zararların dışında 3.000 lira kayıp etmiştir. Makamlar arası yazışmalardan haberimiz yok bize müsaade edin dememize rağmen müsaade edilmedi ve binadan zorla çıkarıldığımız için bundan sonra Akbez veya Islahiye'de zor bir hayat geçireceğiz. Bizleri vilayet haricinde istihdam etmenizi kemali ehemmiyetle istirham eyleriz. Çünkü hepimiz için her nevi tehlike mevcuttur. Kaymakamca Islahiye postanesine darüleytam adına gelecek mektup ve yazuların da Hassa vasıtasıyla Akbez'e gönderilmesi emredildiğini de ayrıca arz eylerim.” (BOA.MF.MKT.1229/130).

Binanın teslim edilmesine rağmen yazışmalar son bulmamıştır. Taraflar birbirlerini çirkin işler yapan işgalci olarak suçlamıştır. Özellikle Darüleytam Umum Müdürlüğü kendilerine reva görülen muamelenin faileri hakkında ceza verilmesini talep etmiştir. Ticaret ve Ziraat Nezareti olaya daha sakin yaklaşarak meselenin sadece talebelerin mağduriyeti ise darüleytamda kalan şehit çocuklarından rüştiye tahsilini tamamlamış olanları Orman Ameliyat Mektebine kabul edileceğini bildirmiştir (BOA.MF.MKT.1229/130).

Şekil 4. Esenler köyünden genel görünüş (Yunus Savcı Arşivi)

Mektebin Eğitime Başlaması

Şeyhler köyünün dışında 5-10 dakikalık yürüme mesafesinde bulunan bina teslim alındıktan sonra hızlıca tadilata başlanmıştır. Talebelerin barınabilmesi için gerekli mefruşatın bir kısmı ruhban okulunun demirbaş kayıtlarında bulunan eşyalardan karşılanmıştır. Ancak talebe için gerekli yatak, yorgan, okul sırası, mutfak eşyasının satın alınması kısa sürede tedarik edilemeyeceği ve tedarik edilse bile yüksek meblağ tutacağı anlaşılmıştır. Bunun üzerine Ticaret ve Ziraat Nezaretinin onayı ve Ziraat Umum Müdürlüğünün uygun görüşüyle ihtiyaçlar Adana Ziraat Mektebinden temin edilmiştir. Eksik kalan diğer malzemeler ile talebenin kışlık erzakı, elbise ve ayakkabıları da muhasebe memuru eliyle yine piyasadan satın alınmıştır. Tüm bunlar için 198 bin kuruş⁵ masraf yapılmıştır (BOA.ŞD.1268/12). Bununla birlikte binanın tartışmalı bir şekilde geç teslim alınması başka bir sorunu ortaya çıkarmıştır. Sınavla alınması gereken talebeler vakit darlığı sebebiyle yazılı sınava tabi tutulmadan doğrudan Ticaret ve Ziraat Nezareti tarafından seçilerek tespit edilmiştir. Ardından mektebin 24 Kasım 1917 tarihinde açılacağı duyurulmuştur. Talebelerin behemehâl mektebin açılacağı gün mektepte hazır bulunması istenmiştir (Takvim-i Vekayi, 1917). Mektep 33 talebe ile öğrenime başlanmıştır. Mektebin eğitim kadrosu müdür dahil üç hocadan oluşturulmuştur (Yiğitoğlu, 1934b). Mektebin kurucu müdürü Cafer Bey olup mevcut arşiv kayıtlarından diğer iki hocanın ismi tespit edilememiştir. Islahiye Orman Ameliyat Mektebinin eğitim kadrosu hiçbir zaman Hendek Orman Ameliyat Mektebi düzeyine çıkamamıştır. Zira Hendek'te amenajman çalışmaları kapsamında yabancı uzmanları bulunması ve zaman zaman Orman Mektebi Alisinden hocaların gelmesi eğitime ciddi katkı sağlamıştır. Mektebin uzman eksikliğini

⁵ Dönemin Orman Umum Müdürü Mehmet Tevfik Bey harcanan bu meblağ için soruşturma geçirmiştir.

giderebilmek için Beyrut İkinci Sınıf Orman Müdürü Tevfik Efendi 1918 yılının Şubat ayında geçici olarak görevlendirilmiştir (BOA.T.1720/127). Bununla birlikte Hendek'ten birinci ve ikinci sınıflarında okutulan ormancılık, inşaat, su, tohum, ağaç bilgisi, odun teknolojisi, nebatat ve haşerat notları ilk posta ile gönderilmesi talep edilmiştir (BOA.T.1709/104).

Eğitimin İkinci Yılı ve Yaşanan Olaylar

Eğitimin ikinci yılında kayıtlar Ağustos ayının 22'sinde kapanmasına rağmen müracaatlar az olmuştur (Türk Sözü, 1918). Bunun üzerine 1 Ekim 1918 tarihinde ikinci kez ilana çıkmıştır. Mektebe kayıt olmak isteyenlerin evvelce ilan edilen şartları haiz olmak kaydıyla 4 Ekim 1918 tarihine kadar dilekçe ile Ticaret ve Ziraat Nezaretine başvurması istenmiştir. 8 Ekim 1918 Salı günü matematik, geometri ve Türkçe ertesini gün ise tarih ve coğrafya sınavlarının yapılacağı duyurulmuştur (Tanin, 1918). Talebelerin kayıt numaralarından anlaşılacağı üzere bir önceki yıl gibi 30 civarında talebe kabul edilmiştir (BOA.T.1721/117).

Mektebin eğitim kadrosunu güçlendirmek için boş bulunan 1100 kuruş maaşlı muallimliğe Halep Orman Müfettişi tayin edilmek istenmiştir. Bu talep Ticaret ve Ziraat Nezaretince işleme alınmayınca Feke Orman Fen Memurluğunda görevli Remzi Efendi teklif edilmiştir. Ancak Remzi Efendi'nin muallimliğe uygun olmadığı anlaşılınca herhangi bir işlem yapılamamıştır (BOA.T.1709/104).

Bununla birlikte Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması nedeniyle yeni eğitim yılı için yapılan hazırlıklar akamete uğramıştır. Zira 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi imzalanmış ve akabinde 31 Aralık 1918 tarihli geri dönüş kararnamesinin 6.maddesi gereği, kilise ve mektep gibi yerlerin kendi cemaatlerine iade edileceği bildirilmiştir. Bu kapsamda Dahiliye Nezareti Adana Valiliğine yazı yazarak binanın bir an önce boşaltılmasını ve eski sahiplerine iade edilmesini istemiştir. Adana Valiliği kış ortasında taşınmanın riskli olduğunu ifade ederek erteleme talep etmiştir (BOA.T.1708/91).

Bu durum talebeler üzerinde olumsuz etki yapmış ve disiplinsiz hareketlere neden olmuştur. İslahiye Askeri Hastanesi koğuşunda yatmakta olan mektebin birinci sınıf talebelerinden 17 numaralı İslahiyeli Kazım Efendi'nin izinsiz kasabaya inerek kahvelerde kumar oynadığı ve içkili eğlencelere katıldığı tespit edilmiştir. Hakkında yapılan inceleme sonrasında Ticaret ve Ziraat Nezaretinin talimatıyla Kazım Efendi'nin mektepten kaydı silinmiştir (BOA.T.1710/142).

Dahiliye Nezareti'nin ısrarı üzerine 1 Ocak 1919 tarihinde Adana Ziraat Mektebine taşınmak için teşebbüs edilmiştir. Mektep idaresi eşyalarla birlikte 30-40 kişilik talebe grubunu istasyonuna getirmiştir. Ancak beklenen tren kısa sürede gelmeyince grup tekrardan geri dönmüştür. Ticaret ve Ziraat Nezareti olumsuz hava şartlarını da dikkate alarak Harbiye Nezaretine bir yazı yazarak durumun hassasiyeti ve önemi hatırlatmıştır. Talebenin hayatlarından mesul olmamak için gereken tedbir alınması istenmiştir (BOA.T.1708/91).

Tüm zorluklara rağmen mektep Mart ayı başında Adana Ziraat Ameliyat Mektebine taşınmıştır. Bir müddet burada kalındıktan sonra Kumluk Mevkii'nde aylık 70 liraya bir yer kiralanmıştır (BOA.T.1713/119). Ancak mektebin sorunları taşınma ile bitmemiş memurlar arasındaki çekişmeler idareyi zor durumda bırakmıştır. Mektebin açıldığı günlerde ayniyat memuru olarak çalışan ve sonra istifa ederek İslahiye'de iase memurluğu görevinde bulunan

İsmail Efendi geri dönerek boş bulunan Başmubassırlığa⁶ vekaleten atanmıştır (BOA.T.1709/104). İlerleyen günlerde mektebin muhasebe memuru Ali Rıza Efendi, mektep müdürünün kendisini sebepsiz şekilde azarladığını ve kanuna aykırı şekilde muamelede bulunduğunu iddia ederek Ticaret ve Ziraat Nezaretine 12 ve 22 Mart 1919 tarihinde iki telgraf göndermiştir. Adana Vilayet Makamına 16 Mart tarihinde benzer içerikli dilekçe vermesi üzerine konu Adana Orman Müfettişliğince incelenmiştir. Meclis İdaresi, Ali Rıza Efendi'nin bir daha kurum içi düzeni bozmaması ve verilen talimatlara göre hareket etmesi için uyarma cezası vermiştir (BOA.T.1714/134).

İslahiye Orman Ameliyat Mektebine ilk sene kaydolun 33 talebeden Mehmet Rıdvan, Muzaffer, Sadi, Ekrem, İsmail Hakkı, Necip, Osman ve Behzat Efendi olmak üzere sadece 8 talebe mezun olmuştur (Kutluk, 1948). Rıdvan, Muzaffer ve Behzat Efendi yükseköğrenim için Orman Mektebi Alisi'ne kayıt yaptırmıştır. Muzaffer yükseköğrenimini 2. Sınıftan terk etmiştir. Mezunlardan 5'i orman teşkilatında görev almıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Orman teşkilatında görev alan 1919 mezunları (Erden, 1989)

Mektebin Kapatılma Süreci

Mektep idaresi Adana'daki kiralık binada eğitim yapılıp yapılamayacağını bağlı bulunduğu Ticaret ve Ziraat Nezareti'ne yazılı olarak sormuştur. Nezaret makamınca 16 Ekim 1919 tarihinde gönderilen cevabi yazıda, mevcut şartlar içerisinde orman ameliyat mektebinin kiralık binada eğitime devam edemeyeceği ve ileride münasip bir yer bulununcaya kadar mektebin birinci sınıfını tamamlamış 8 talebenin (Tablo 1) Beykoz Orman Ameliyat Mektebinin⁷ ikinci sınıfından devam edecekleri bildirilmiştir (BOA.T.1721/117).

⁶ Mubassır: Mekteplerde talebenin durumu ile yakından ilgilenen, düzeni sağlayan görevli.

⁷ Hendek Orman Ameliyat Mektebi geri dönüş kararname gereği Aralık 1918 tarihinde Adapazarı Ziraat Mektebine taşınmıştır. Ancak İzmit Mutasarrıfının ifadesiyle "zarardan başka faydası olmadığı" gerekçesiyle mektep 1920'lerin başlarında Beykoz'da bulunan Arpacı Çiftliği'ne taşınmıştır.

Tablo 1. Beykoz Orman Ameliyat Mektebine Nakledilen Talebeler

Okul No	Talebe Adı
8	Burhanettin Efendi
9	Muharrem Rıza Efendi
10	Mehmet Said Efendi
14	Talat Efendi
15	Halilürrahman Efendi
24	Recep Efendi
25	Fahri Efendi
26	Cevad Efendi

Beykoz Orman Ameliyat Mektebinden Burhanettin Efendi hariç diğer 7 talebe mezun olmuştur (Şekil 6). Muharrem Rıza, Talat, Recep, Fahri ve Cevad Efendi yükseköğrenimlerini Orman Mektebi Alisi'nde tamamlamıştır. Mezunların tamamı orman teşkilatında görev yapmıştır.

Şekil 6. Eğitime İslahiye Orman Ameliyat Mektebi'nde başlayıp Beykoz Ameliyat Mektebi'nde tamamlayan mezunlar (Erden,1978)

Osmanlı ormancılığındaki ara eleman eksikliği orman ameliyat mekteplerinin açılmasını zorunlu kılmıştır. Bu mekteplerden mezun olan efendilerin azlığı veya çokluğundan ziyade uygulamaya geçilmiş olması bile başlı başına bir adımdır (Akagündüz & Nizamoğlu, 2021). Bu tecrübeden faydalanılarak 1934 yılında tekrardan İstanbul'da yeniden Orman Ameliyat Mektebi kurulmuştur. Bir yıl sonra Bursa'da orman mektebi kurulmuş ve Orman Ameliyat Mektebi kadrosuyla birlikte bu okula devredilmiştir. Ardından Bolu'da da orman mektebi açılmıştır. Ormancılık mesleğinde orman mühendisleriyle yan yana çalışan orman mühendis muavinleri, mesleki konumlarını ve kanuni haklarını iyileştirmek için 1950 yılında Yeşil Türkiye Orman Mühendis Muavinleri Cemiyetini kurmuştur (Orman ve Av, 1950). Dönemin Tarım Bakanı Nedim Öktem cemiyetin yayın organı Yeşil Türkiye Gazetesine verdiği beyanatta "Orman mühendis muavinlerinden mühendis unvanı almadan da ehil ve layık olanların üst kademeler tayin edilebileceğini beyan etmiştir (Yeşil Türkiye, 1955). Bu tartışmaların sonrasında orman mektepleri kapatılarak ders programları biraz daha geliştirilerek tatbikat ve tekniker okuluna dönüştürülmüştür. Ancak bu okuldan mezun teknikerler de mühendis muavinleri gibi terfi edemeden sürekli bölge şefi olarak çalışmaktan mutsuz olduklarını ileri sürmüştür (Arslan ve diğ., 2020). Orman mühendisi unvanı alabilmek için lise ve fakülte mezunu olmak gerektiğinden bu talepler uygun bulunmamıştır. Bu tartışmaların uzaması ve meslek içi huzursuzluğa neden olması üzerine orman tekniker okulları 1972 yılında kapatılmıştır. Türkiye ormancılığına katkı sağlayan bu okullardan bugüne kadar 2222 öğrenci mezun olmuştur (Tablo 2). Bu öğrencilerin bir kısmı orman fakültesini sonradan

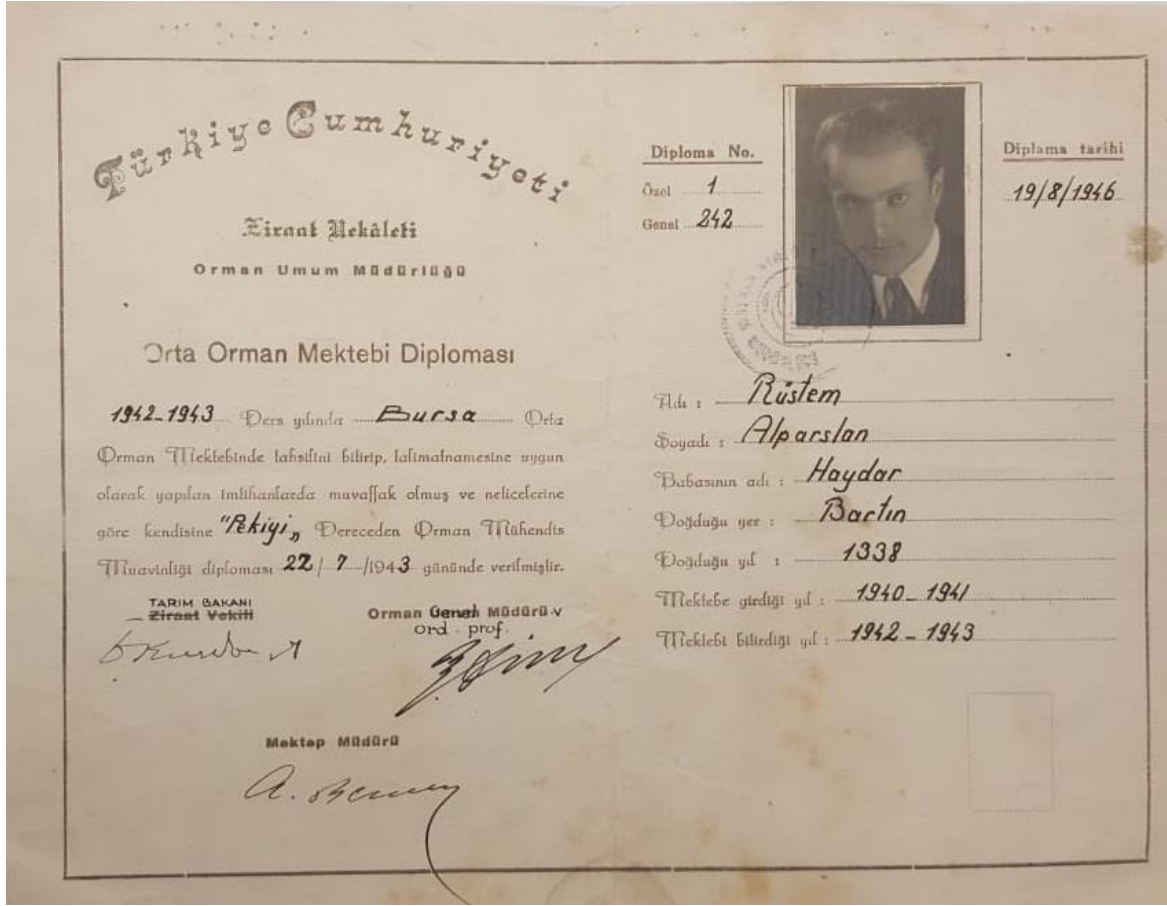
okuyup orman mühendisi olmuştur. Ayrıca bir kısmı başka meslek gruplarına yönelmiştir. Örneğin Baki Kuru⁸ Bolu Orman Mektebinden mezun olduktan sonra ormancılık mesleğinde uzun süre kalmayıp hukuk okuyarak profesörlüğe kadar yükselmiştir. Bu okulların kapatılmasından yaklaşık 30 yıl sonra ormancılık meslek yüksekokulu bölümleri tekrardan açılmıştır⁹.

Tablo 2. Ormancılıkta Uygulamaya Yönelik Teknik Eleman Yetiştiren Okullar (Erden, 1989)

Okul Adı	Eğitim Dönemi	Mezun Sayısı
Hendek Orman Ameliyat Mektebi	1915-1919	39
Islahiye Orman Ameliyat Mektebi	1917-1919	8
Adapazarı Orman Ameliyat Mektebi	1919	16
Beykoz Orman Ameliyat Mektebi	1920	24
Bahçeköy Orman Ameliyat Mektebi	1934	44
Bursa Orman Mektebi	1937-1949	512
Bolu Orman Mektebi	1940-1952	642
Düzce Orman Tatbikat Okulu	1956-1959	163
Düzce Orman Tekniker Okulu	1962-1972	561
Trabzon Orman Tekniker Okulu	1968-1972	213
Toplam		2222

⁸ Baki Kuru: 1928 yılında Düzce’de doğdu. 1946 yılı Bolu Orman Okulu mezunudur. 1946-1950 yıllarında, orman bölge şefi olarak görev yaptı. Diyarbakır ve Yozgat Liselerinde, okul dışından lise bitirme ve olgunluk sınavlarını verdi ve 1955 yılında Ankara Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1958 yılında, Almanya'nın Münster Üniversitesinde Hukuk Doktoru oldu. Aynı yıl Ankara Hukuk Fakültesine asistan olarak girdi. 1960 yılında Doçent, 1966 yılında da Profesör oldu. Çok sayıda makale ve kitapları mevcuttur.

⁹ 2001-2002 öğretim yılında, Ağaç İşleri ile Av ve Yaban Hayatı Programlarına 2002-2003 öğretim yılında ve Süs Bitkileri Yetiştiriciliği Programına 2004-2005 öğretim yılında öğrenci alınmıştır.

Şekil 8. Halen hayatta olan 1338 (miladi 1922) doğumlu Rüstem Alparslan'a ait diploma

SONUÇ

Ormanların bakımı ile memleketin ağaçlandırılması için tohum ekim ve fidan dikimini yapacak teknik elemanların yetiştirilmesi için Hendek ve İslahiye'de Orman Ameliyat Mektebi açılmıştır. Şeyhli Darüleytam Müdürlüğü ile yaşanan sorunlara rağmen 198 bin kuruş harcama yapılarak mektep eğitime başlamıştır. Ancak eğitimci kadronun eksikliği, idari kadronun yetersizliği ve Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği zorluklar sebebiyle istenilen sonuca ulaşılmamıştır. Devlet bütçesinin bozulması kadroların boş kalmasına veya vekaletle görev yaptırılmasına neden olmuştur. Geri dönüş kararnamesi ile ortada kalan talebeler savaşın getirdiği belirsizlik ile mektebe devam etmemiştir. İlk sene 33 talebe kayıt yaptırmış ancak bunlardan 8 talebe mezun olmuştur. İkinci sene kayıt yaptıranlardan ise sadece 7 talebe mezun olmuştur. Her iki dönemden toplam 7 talebe yüksek öğrenimini tamamlayarak orman mühendisi olmuştur. Netice eğitim hayatına İslahiye Orman Ameliyat Mektebinden başlayan 15 talebenin 12'ü orman teşkilatında görev yapmıştır. Mezunların az veya çok olmasından ziyade Cumhuriyet Dönemi'nde orman teknikeri yetiştiren okullar bu tecrübeyle gelişmiştir. Mühendis muavini ve orman teknikeri unvanlarıyla Türkiye ormancılığına önemli katkılar sağlayan kadro bu gelenekten gelmiştir. Ancak mühendis muavinleri ve orman teknikerleri orman mühendislerinin imkanlarına sahip olmak istemeleri çalışma barışını bozmuştur. Ormancılık mesleğinde planlama, koordinasyon ve yönetim hususlarında mühendislere ihtiyaç olduğu gibi ağaçlandırma, fidancılık, orman zararlılarıyla mücadele gibi uzmanlık gerektiren alanlarda ikincil teknik elemanlara da her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.

FİNANSAL DESTEK BEYANI

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

ETİK KURUL ONAYI

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKLAR

- Akagündüz, Ü. & Nizamoğlu, A. (2021). Osmanlı Devleti'nde ormancılık eğitiminin değişen boyutları ve orman ameliyat mektepleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 69, 1-24.
- Akgür, A. N. (1974). Yurdumuzda ormancılık öğretiminin başlangıç tarihi hakkında bir takvim araştırması. *İ.Ü. Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt XXIV, Sayı 1*.
- Anonim. (1911). Orman ameliyat mektebi nizamnamesi. *Orman ve Maâdin ve Zirâat ve Baytar Mecmuası*, 8-9, 407-416.
- Arslan, A., Kara, S., Ünal, S., Pilevne, T.B. *Orman Teknikerleri*, Ankara: Kuban Matbaacılık Yayıncılık.
- Düstur. (1913). Orman Ameliyat Mektepleri Nizamnamesi. Tertip.2, Cilt.5, (8 Mayıs 1329/ 15 Mayıs 1913), 410-414.
- Erden, M. M. (1978). *Türkiye'de Ormancılık Yüksek Öğretimi I-II (1857-1972) Tarihçe ve Albüm*, Adana: Gürpınar Matbaası.
- Erden, M. M. (1989). *Türkiye'de Orman Okulları Tarihçe-Albüm (1915-1972)*, Yayımlanmamış kitap taslağı, Bursa Ormancılık Müzesi Arşivi.
- Kılıç, E. (2020). *Osmanlı Ormancılığının Zor Yılları*, Ankara: OGEMVAK
- Kutluk, H.(1948). *Türkiye Ormancılığı ile İlgili Tarihi Vesikalar 893-1330 (1487-1923)*, Cilt I, İstanbul: Orman Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kutluk, H. & Yund, K. (1949). *Hoca Ali Rıza, Orman Umum Müdürlerinden, hayatı ve eserleri*,1843 -1925. Ankara: Akın Matbaası.
- Mutlu, Ş. (2005). *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*. İstanbul: Bilimevi Basın Yayın Ltd. Şti.
- Orman ve Av. (1950). Orman Mühendis Muavinleri Bir Cemiyet Kurdular. Sayı 10, s.245.
- Takvim-i Vekayi Gazetesi. (1917). 3 Teşrinisani 1333 (3 Kasım 1917), 3052, İlanat, 4.
- Tanin Gazetesi. (1915). 7 Teşrinievvel 1331 (20 Ekim 1915), 2458, Şûûn, Ticaret ve Ziraat Nezareti'nden,4.
- Tanin Gazetesi. (1918). 1 Teşrinievvel 1334 (1 Ekim 1918), 3520, Son Haberler, 3520, 4.
- Türk Sözü Gazetesi. (1918). 21 Ağustos 1334 (21 Ağustos 1334 1918), 353-60,4.
- Vural, F. (1940). *Belgrad Ormanı'nda meşenin silvikültürce tabi olacağı muamele, ekolojik esaslar ve teknik teklifler*. Ankara: Yüksek Ziraat Enstitüsü.
- Yeşil Türkiye Gazetesi (1955). Nedim Öktem Beyanâtı, sayı 47, s.2.
- Yiğitoğlu, A, K. (1934a). Türkiye'de orman ameliyat mektepleri, *Orman ve Av Dergisi* ,37, 6-9.
- Yiğitoğlu, A, K. (1934b). Türkiye'de orman ameliyat mektepleri, *Orman ve Av Dergisi*, 38, 17-19.
- Arşiv Belgeleri BOA.Devlet Arşivleri Başkanlığı Orman Arşivi,
HR.HMŞ.İŞO. Hariciye Nezareti İstişare Odası.144/3
MF.MKT. Maarif Nezareti Mektubi Kalemi.1229/130, 1230/111

ŞD. Şura-yı Devlet.1268/12

T. Ticaret, Nafia, Ziraat, Orman, Maadin Nezaretleri. 553/579, 1708/91, 1709/104, 1710/142,
1713/119, 1714/134, 1720/127, 1721/117